

УДК 37.015.31

<https://doi.org/10.31652/2415-7872-2024-80-48-53>

НЕЛІНА ХАМСЬКА

<https://orcid.org/0000-0001-5567-9266>

nelina88@ukr.net

доцент Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ВАДИМ НЕЧИПОРУК

<https://orcid.org/0009-0005-0100-8965>

vadim.nechyporuk@gmail.com

Аспірант кафедри педагогіки і освітнього
менеджменту
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ЮЛІЯ УМАНСЬКА

<https://orcid.org/0009-0008-8086-1375>

klio.12.0936@gmail.co

Аспірантка кафедри педагогіки і освітнього менеджменту
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті обґрунтовано актуальність проблеми формування творчих здібностей підлітків як ефективного шляху розвитку конкурентоспроможності особистості. На основі аналізу наукової літератури визначено ключові поняття дослідження «творчість», «творчі здібності особистості». Доведено, що підлітковий вік є сензитивний для розвитку їх творчого потенціалу. Проведено діагностику сформованості творчих здібностей підлітків за відібраними методиками. Визначено педагогічні умови, які сприятимуть розвитку цієї властиві особистості: використання технології психолого-педагогічного супроводу; надання ресурсних можливостей для розвитку творчості; мотивація креативного мислення; створення ситуацій, що викликають інтерес; використання групових форм роботи, які сприяють стимулюванню думки, вираженню оригінальних ідей. Розроблено та представлено технологію групової творчої діяльності, що забезпечує самореалізацію, самоствердження особистості на основі вияву талантів, уподобань, нахилів. конкретного завдання з урахуванням творчого потенціалу особистості.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, творча діяльність, креативність, конкурентоспроможність.

NELINA KHAMSKA

<https://orcid.org/0000-0001-5567-9266>

nelina88@ukr.net

associate professor,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University,
Ostrozko Str. 32, Vinnytsia

VADIM NECHYPORUK

<https://orcid.org/0009-0005-0100-8965>

vadim.nechyporuk@gmail.com

Graduate Student of the Department of Pedagogy,
Vocational Education and Management of Educational
Institutions Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State
Pedagogical University
Ostrozhske Str. 32, Vinnytsia

YULIYA UMANSKA

<https://orcid.org/0009-0008-8086-1375>

klio.12.0936@gmail.co

Graduate Student of the Department of Pedagogy,
Vocational Education and Management
of Educational Institutions
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Ostrozhske Str. 32, Vinnytsia

FORMATION OF CREATIVE ABILITIES IN ADOLESCENTS AS AN EFFECTIVE PATH TO DEVELOPING A COMPETITIVE PERSONALITY

The article substantiates the relevance of the problem of formation of creative abilities of adolescents as an effective way of competitiveness of a personality. On the basis of the analysis of scientific literature, the key concepts of the study 'creativity' and 'creative abilities of a personality' are defined. It is proved that adolescence is sensitive for the development of their creative potential. The diagnostics of the formation of adolescents' creative abilities by selected methods is carried out. The pedagogical conditions that will contribute to the development of this personality trait are determined: the use of technology of psychological and pedagogical support; providing resource opportunities for the development of creativity; motivation of creative thinking; creation of situations that arouse interest; use of group forms of work that contribute to the stimulation of thought, expression of original ideas. The technology of group creative activity is developed and presented, which ensures self-realisation, self-affirmation of the individual on the basis of the manifestation of talents, preferences, inclinations. Group creative activity involves

an initial stage where the choice of topic is discussed, ideas are generated, thoughts on the programme of action are expressed, roles are assigned to participants according to their talents, abilities, inclinations, preferences, and the next stages are preparation for the implementation of the planned tasks, and presentation of the plan. The final stage is feedback, where the teenager's creative activity is self-analysed. The result of the formation of creative abilities is the ability to build one's own understanding of the problem, forecasting and solving it, personal success in the context of solving a specific task, taking into account the creative potential of the individual.

Key words: *creativity, creative abilities, creative activity, creativity, competitiveness.*

У нинішніх умовах одним із пріоритетних завдань реформування української освіти є розвиток творчого потенціалу особистості, здатної до генерації, продукування ідей, гнучкості мислення, оригінальності в діях, перенесення набутого досвіду в нові види діяльності, що є підґрунтям для формування її конкурентоспроможності, джерелом прогресу різних сфер людської діяльності. Конкурентоспроможність виступає необхідною умовою можливості перемоги у конкурентній боротьбі, завдяки засвоєнню нових знань, навичок, які є більш дієвими ніж у конкурентів. Конкурентоспроможність розкриває індивідуальний потенціал особистості, що є її власним здобутком [12, с.187]. Це актуалізує увагу до проблеми формування творчих здібностей особистості, зокрема, такої вікової категорії, як підлітки. Адже прагнення до самореалізації, самоствердження шляхом прояву унікальності, оригінальності, неординарності визначає їхні вікові особливості. Саме тому одним з актуальних завдань організації освітнього процесу закладів загальної середньої освіти є створення умов для формування творчої особистості з настановою на позитивну Я-концепцію, яка є основою для побудови соціальної, професійної кар'єри шляхом самореалізації своїх здібностей, нахилів, уподобань. Ці завдання є пріоритетними на шляху реформування вітчизняної освіти й підтверджені низкою державних документів, зокрема Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та ін.

Проблематику формування творчої особистості досліджують: С. Сисоєва [16] – педагогіка творчості; В. Моляко [10] – теоретико-методологічні засади розвитку творчої особистості; В. Рибалка [15] – психологічні характеристики творчої особистості; П. Гусак [4], І. Фелющенко [20], Л. Якубова [23] – розвиток творчих здібностей школярів в освітньому процесі. Окрім того, педагоги-практики висвітлюють шляхи формування творчих здібностей у процесі вивчення навчальних дисциплін, зокрема Т. Байдаченко [1] – розвиток творчих здібностей під час вивчення етики, Н. Діордієва [2] – розвиток творчих здібностей старшокласників у процесі позакласної роботи з історії, Н. Скоромовська [18] – вплив технології "Читання та письмо" на розвиток критичного мислення тощо.

Представники гуманістичної теорії творчості (Е. Фромм, К. Роджерс, А. Маслоу та ін.) розглядали творчість в аксіологічних категоріях – як цінність, що надає людському життю певного сенсу, – і це нормативне судження відрізняє їхні погляди від програми логічного емпіризму представників інших теоретично-дослідницьких напрямків [22].

Наукові доробки є значущим надбанням теорії та практики розвитку творчого потенціалу особистості. Проте, відкритою для подальших наукових пошуків є проблема формування творчих здібностей в учнів підліткового віку як ефективного шляху розвитку конкурентоспроможної особистості.

Мета статті – висвітлити методику формування творчих здібностей учнів підліткового віку в освітньому процесі з урахуванням їхніх вікових особливостей.

У науковій літературі є різні погляди учених на визначення поняття «творчість». Творчість – діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей (нові твори мистецтва, наукові відкриття, інженерно-технологічні, управлінські чи інші інновації тощо) [13]. Необхідними компонентами творчості є фантазія, уява, психічний зміст якої міститься у створенні образу кінцевого продукту (результату творчості).

Творчість – це практична і розумова діяльність особистості. Її результатом є утворення неповторних і оригінальних цінностей, прояв нових фактів, особливостей, закономірностей, а також шляхів дослідження і трансформація матеріального світу або духовної культури. Якщо цей результат є новим лише для його автора, то така новизна є суб'єктивною і не несе ніякої цінності та значущості для всього суспільства [14].

Американський психолог Р. Солсо у визначенні творчості не відходить від вищезазначеного, кажучи, що творчість є когнітивна діяльність, яка веде до нового або незвичайного бачення проблеми або ситуації, додаючи, що таке визначення не обмежує творчі процеси утилітарними діями, хоча як приклад творчих людей майже завжди приводять творців якого-небудь корисного винаходу, рукопису або теорії [24]. В. Рибалка розглядає творчість як один із засобів підвищення емоційного тону учнів, закріплення комплексу емоційно, вольової регуляції й, головне, актуалізації позитивної гами переживань, яка супроводжує ефективну працю – переживання радощів від зробленого, досягнутого, почуття упевненості в своїх силах, у своєму творчому потенціалі [15].

Узагальнюючи погляди вчених на поняття «творчість», варто розглядати його як характеристику особистості, що пов'язана із саморозвитком, самореалізацією (В. Моляко); творчий процес, творча діяльність (О. Акімова, С. Сисоєва); результат діяльності – створення нового, неповторного, оригінального (В. Рибалка).

Творчість, як продукт людської діяльності, надає особистості такої характеристики як «творча». С. Сисоєва визначає творчу особистість як «креативну особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних в актуалізації своїх творчих можливостей додаткових якостей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи декількох видах творчої діяльності» [19, с. 66].

І. Фелющенко вважає, що творча особистість – це поліфункціональне утворення, феномен вияву унікальності, індивідуальної неповторності, яка забезпечує проєкцію власної системи поглядів на навколишнє середовище, вдосконалення його і себе в ньому [20, с. 50].

У контексті дослідження звернулися до праць учених які досліджували творчі здібності учнів підліткового віку. В цьому аспекті важливими є наукові доробки Л. Якубової, яка визначає творчі здібності особистості. Творчі здібності учнів розглядаються нею як інтегральні індивідуально-психологічні властивості особистості, що синтезують інтелектуальні можливості, мотивацію творчої активності й креативний потенціал і виступають загальною особистісною передумовою успішної творчої діяльності [23].

Аналіз досліджень П. Гусака [4], Лехновської [7], О. Кривонос [6] В. Моляко [10], свідчать про те, що критерії творчої особистості розглядають відповідно до її структурних компонентів: когнітивних, мотиваційних, емоційно-вольових, поведінкових, діяльнісних.

В. Моляко визначає якості творчої особистості: прагнення до оригінальності, нового, заперечення звичного, а також високий рівень знань, умінь аналізувати явища, порівнювати їх, стійкий інтерес до певної роботи, порівняно швидко і легко засвоєння теоретичних і практичних знань у цій галузі, систематичність і самостійність у роботі [10].

Враховуючи вищезазнані ознаки творчості, обґрунтуємо думку про те, що підлітковий вік є чутливим періодом для формування творчих здібностей школярів, оскільки стрімкі зміни, що відбуваються в їх когнітивній, мотиваційній, соціальній сферах сприяють розвитку творчого потенціалу особистості. Особливо це стосується когнітивних функцій, зокрема в учнів підлітків спостерігається здатність до абстрактного мислення, що уможливорює їх прагнення до прийняття нестандартних рішень, висунення припущень тощо. У цей період проходить становлення самосвідомості, прагнення до самоствердження, самореалізації, інтенсивно розвивається критичне мислення – здатність до аналізу, синтезу, оцінки, зіставлення дій, що, свою чергу, розвиває самостійність у творчій діяльності. У цей період підлітки люблять фантазувати, уявляти, що є підґрунтям для розвитку творчості. Варто звернути увагу на зміни, що відбуваються в емоційній сфері. У цей період спостерігаються стани, що стимулюють творчий процес або гальмують його. Важливим для підлітка є потреба в самоствердженні, самовираженні, самореалізації, а тому підлітки прагнуть використати неординарність, оригінальність, унікальність думок, ідей, вчинків, щоб забезпечити ці потреби. У соціальному оточенні спостерігається прагнення до пошуку свого місця через самовираження. У мотивації до творчості певну роль відіграють фізіологічні зміни організму, оскільки гормональна нестабільність впливає на емоційний стан і створює передумови для творчості. Таким чином, підлітковий вік є сприятливим для розвитку творчих здібностей особистості.

Ми провели діагностику творчих здібностей учнів підліткового віку за окремими методиками, які дали можливість визначити шляхи формування цієї характеристики особистості. До проведення діагностики залучено 32 осіб, учнів підліткового віку. У процесі дослідження ми використали методику «Творча уява» («Три слова») – дослідження особливостей творчої уяви; методика «Легкість асоціювання» на виявлення швидкості й вільності перемикання від руху думки в одному напрямку до руху у зворотному; методика «Доповнення слів» – визначення показника критичності, гнучкості й конструктивності мислення як компоненту творчого типу особистості; вивчення образної оригінальності й гнучкості мислення; тест Гілфорда – визначення рівня розвитку креативності особистості; методика визначення рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості [3]. За узагальненими результатами цих методик виявлено, що з 32 опитуваних 77,1% мають середній рівень вияву творчих здібностей, 14,3% – високий рівень, 8,6% – низький рівень.

Аналіз проведеної діагностики свідчить про те, що в підлітків є потенційні можливості до розвитку творчих здібностей, проте часто вони потребують підтримки, допомоги, поради. Відповідно, завдання педагога створити відповідні умови для розвитку творчого потенціалу особистості. До них ми відносимо психолого-педагогічну підтримку підлітка, вселення віри в його унікальність як особистості; надання ресурсних можливостей для розвитку творчості, мотивацію до креативного мислення, створення ситуацій, що викликають інтерес; використання групових форм роботи, які сприяють стимулюванню думки, вираженню оригінальних ідей, розвитку творчих умінь і навичок для забезпечення значущих потреб – самореалізації, самоствердження.

Серед ефективних технологій формування творчих здібностей учнів підліткового віку є групова творча діяльність. Для участі кожного у такій формі співпраці є поділ на мікрогрупи, де кожен з учасників працює відповідно до власних здібностей, уподобань, нахилів. Групову творчу діяльність з певної проблематики можна поділити на кілька етапів. Перший із них – це генерація ідей, висування гіпотез, що характеризує інтелектуально-евристичні властивості особистості в умовах обмеженої інформації, прогнозування розв'язання творчих задач, висунення оригінальних підходів, стратегії, методів їх розв'язання. Ці обговорення здійснюються в кожній підгрупі. Одним із методів такої інтеракції є, так званий, «Мозковий штурм» (brainstorming). Автор цього методу американський учений А. Осборнов. Він довів, що генерація ідей ефективніше здійснюється в групі. Показником оцінки є кількість ідей, гіпотез, що висуваються особистістю за одиницю часу, їх оригінальність, новизна, ефективність для розв'язання творчої задачі. Наступний етап – втілення запропонованих ідей. Прикладом може бути групова творча справа «Зустріч цивілізацій». Учасники створили три цивілізації: «Фотонія», «Луморія», «Астраланці». У кожній мікрогрупі підлітки, відповідно до своїх творчих здібностей, визначали ролі – генератори ідей, сценаристи, художники, звукооператори, енциклопедисти, технічні редактори, оратори, дизайнери презентацій тощо. Під час висвітлення ідей підлітки виявляли здатність фантазувати. Це найбільш яскраве виявлення творчої уяви, створення інколи неправдоподібних, парадоксальних образів і понять. Показник оцінювання – яскравість і оригінальність образів, новизна, значущість фантазії, що виявляється при розв'язуванні творчих задач. Третій етап – презентація творчої справи. Наприклад, фантазери цивілізації «Фотонія» описували її так: представники – нащадки стародавніх дослідників – люмінари, які відкрили феномен енергетичних вузлів на нашій планеті. Предки з'ясували, що всі матерії та енергія тут підпорядковуються законам світлових хвиль, а кожен об'єкт має свій світловий відбиток – певну частоту та коливання. Музика у них створюється за допомогою фотофонів – інструментів, які генерують звуки на основі коливання світла. Художники малюють не фарбами, а плазмовими змінами на енергетичних полях. У процесі такої діяльності розвивається асоціативність пам'яті, здібність відображати й встановлювати у свідомості нові зв'язки між компонентами задачі, особливо відомими й невідомими за схожістю, суміжністю, контрастом. Важливими виявами під час діяльності є оригінальність, новизна, ефективність для розв'язання проблеми.

Представники цивілізації «Луморії», що виникла на планеті Елар в результаті злиття кількох великих племен після масштабної природної катастрофи близько 2000 років тому, величезне виверження вулкана знищило більшість ресурсів на планеті, і племена зрозуміли, що вижити вони можуть лише в єдності. Вони створили новий союз, який назвали луморією, що в перекладі з давньої мови означає «світло з попелу» однією з найважливіших традицій «Луморії» є щорічний фестиваль «злиття світів». Цей фестиваль символізує гармонію між різними силами, що діють у світі: природою, технологіями та людським духом. Підлітки під час роботи над презентацією розвивали здібність бачити суперечності та проблеми. Важливим для такої діяльності є розкриття суперечностей, сформульованих проблем, їх новизна й оригінальність. Тут формується здатність до перенесення знань, умінь у нові ситуації, що характеризує продуктивність мислення.

Розвиток творчих здібностей відбувався і під час презентації цивілізації «Астраланці». Як засвідчили учасники, ця назва походить від слова «астрал», і символізує зв'язок з небесами, духовним світом та новими горизонтами. В астральних уявленнях існує ідея про вихід за межі фізичного тіла та матерії, що співзвучно з прагненням цієї цивілізації до гармонії між технологіями та природою, а також до постійного самовдосконалення. Астраланці виникли через 300 років після техногенної кризи ХХІІ століття. Їхня цивілізація з'явилась в Антарктиді, яка стала придатною для життя завдяки новим технологіям. Підхід до навчання відрізняється від сучасного. Усі знання доступні через нейронні інтерфейси, але основний акцент зроблено на практичних заняттях і досвіді у реальному світі, де технології виступають лише інструментами для пізнання. Астраланці мають особливу традицію під назвою «Переродження», яка відзначається раз на десять років. Це свято символізує відродження кожного члена суспільства, коли кожен проходить через ритуал оновлення свідомості. Завдяки нейротехнологіям люди можуть пережити «цифровий перезапуск», що дозволяє краще зрозуміти себе і переглянути свої життєві цілі.

Учасники творчої діяльності навчаються бороти інерцію мислення, розвивають швидкість перемикавання мислення на новий спосіб розв'язання проблеми, виявляють гнучкість мислення в пошуку нових підходів до аналізу розбіжностей, що виникають. Вони формують здатність бути вільними від думки авторитетів, мати свій погляд, розвивають критичність мислення – тобто здатність до оцінювальних суджень, бачення того, як правильно оцінити процес і результат власної творчої діяльності та діяльності інших, уміння знаходити власні помилки, їх причини та коріні невдач [3].

Завершальний етап – feedback учасників; «Я відкрив себе для інших», «Я відчула успіх», «Я приємно змінювати світ на краще», «Я продемонструвала креатив, власний», «Це було оригінально», «Мені захотілося продовжити фантазувати» і т. д.

Педагогу під час організації творчої діяльності з підлітками варто здійснювати психолого-педагогічний супровід, що забезпечить ситуацію успіху в деталях: похвала, підтримка за спробу неординарно вирішити завдання, використати інтуїцію або нетрадиційні думки та спрямувати це на майбутній логічний аналіз висунутої ідеї; підвищувати їх віру в себе і впевненість у своїх силах, упевненість у можливості вирішувати творчі завдання; стимулювати самостійне виконання завдань і пошук неординарних засобів розв'язання проблемних питань.

Отже, проблема розвитку творчих здібностей підлітків є однією з актуальних проблем, розв'язання якої забезпечить формування особистості інноваційного мислення і практичних дій, здатної змінювати навколишній світ, розвивати економіку, політику, соціальну сферу на прогресивних засадах, бути конкурентоспроможним на ринку праці, навчатися впродовж життя.

Література

1. Байдаченко Т. Розвиток творчих здібностей у процесі вивчення етики як засіб формування успішної особистості: з досвіду роботи. *Правознавство та інші суспільні дисципліни*. 2012. № 6. С. 8-13.
2. Діордієва Н. Всеукраїнський турнір істориків як потужний засіб розвитку творчих здібностей старшокласників. *Історія вищої школи України*. 2011. № 10. С. 26-29.
3. Дмитрієва С. М., Гаврилова Н.В. Методи дослідження творчих здібностей школярів: Посібник-практикум. Житомир, 2002. 40 с.
4. Інноваційні технології навчання учнів початкових класів : монографія / за ред. П. Гусака. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 276 с.
5. Коваль О. В. Формування музичних здібностей школярів: психолого-педагогічний аспект. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2018. № 1.
6. Кривонос О. М. Основні методики формування творчих здібностей. *Вісник ЖДУ*. 2006. № 26. С. 14-18.
7. Лехновська О. Розвиток творчих здібностей студентів у процесі вивчення технологічних дисциплін у коледжі: навч. посіб. Рівне. 2018. 105 с.
8. Максименко С. Д., Ірхін Ю. Б., Деркач Л. М. та ін. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 2. Київ, 2023. 356 с.
9. Марущак В. С. Про особливості розвитку творчих здібностей особистості як засобу підвищення мотивації студентів під час вивчення українознавства. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 13. Том 2. 2019 С. 169 – 173.
10. Моляко В. О., Музика О. Л. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
11. Мудрак М. Творча діяльність як передумова розвитку особистості у вітчизняній науці. *Вісник Прикарпатського університету*. 2011. №40. С. 156 –159.
12. Невмержицька М. В. Формування конкурентоспроможності особистості в умовах масового суспільства: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 Київ, 2014. 208 с.
13. Педагогічна творчість. *Енциклопедія освіти* / АПН України; голов. ред. В.Г. Кремень; [заст. голов. ред. : О. Я. Савченко, В. П. Андрущенко; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва]. К., 2008. С. 650 – 651.
14. Протас О.Л. Розвиток творчих здібностей учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. №3. С. 26 –29.
15. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості [Текст] : навчальний посібник для студентів вузів К. : 1996. 236 с
16. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. К. : Міленіум, 2006. 346 с.
17. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки. *Педагогіка і психологія*. 1998. № 2. С. 161 – 172.
18. Скоморовська Н. Розвиток творчих здібностей старшокласників за допомогою технології "Читання та письмо для розвитку критичного мислення". *Українська мова і література в школі*. 2012. № 1. С. 32-35.
19. Творчість і технології в наукових дослідженнях неперервної професійної освіти: [наук. вид.] / авт. колектив: С. П. Балашова, Н. П. Баловська, С. О. Сисоєва та ін. ; за заг. ред. С. О. Сисоєвої ; АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. К. : КІМ, 2008. 423 с.
20. Фелющенко І. В. Формування творчої особистості старшокласників засобами світової творчої культури. Херсон, 2004. С. 50.
21. Хамська Н. Б. Досягати свого акме. *Авторські педагогічні технології в освітньо-виховному середовищі вищої школи*: колект. монографія /за ред. Акімової О. В., Каплінського В. В. Вінниця, ТОВ «Ніланд ЛТД». 2015. С. 123 – 151.
22. Швай Р. І. Егалітарне розуміння творчості як шлях до творчого навчання Київ, 2008. С. 39 – 42. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4188/Shvay.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
23. Якубова Л. А. Розвиток творчих здібностей підлітків у процесі позакласної роботи загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Миколаїв, 2010. 20 с.
24. Solso Robert L. (2000). *Cognitive Psychology*.

References

1. Baidachenko T. Rozvytok tvorchykh zdbnostei u protsesi vyvchennia etyky yak zasib formuvannia uspishnoi osobystosti. [Development of creative abilities in the process of studying ethics as a means of forming a successful personality]: z dosvidu roboty. *Pravoznavstvo ta in. suspil. dysypliny*. 2012. № 6. S. 8-13.

2. Diordiieva N. Vseukrainskyi turnir istorykiv yak potuzhnyi zasib rozvytku tvorchykh zdibnostei starshoklasnykiv. [The All-Ukrainian Tournament of Historians as a powerful tool for developing the creative abilities of high school students.]. *Istoriia v shk. Ukrainy*. 2011. № 10. S. 26-29.
3. Dmytriieva S. M., Havrylova N.V. Metody doslidzhennia tvorchykh zdibnostei shkoliariv. [Methods of studying pupils' creative abilities]: Posibnyk-praktykum. Zhytomyr, 2002. 40 s.
4. Innovatsiini tekhnologii navchannia uchniv pochatkovykh klasiv. [Innovative technologies for teaching primary school students]: monohrafiia / za red. P. Husaka. Luts'k: Vezha-Druk, 2016. 276 s.
5. Koval O. V. Formuvannia muzychnykh zdibnostei shkoliariv: psykholoho-pedahohichnyi aspekt. [Formation of pupils' musical abilities: psychological and pedagogical aspect]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Psykholoho-pedahohichni nauky*. 2018. № 1.
6. Kryvonos O. M. Osnovni metodyky formuvannia tvorchykh zdibnostei. [Basic methods of developing creative abilities]. *Visnyk ZHDU*. 2006. № 26. S. 14-18.
7. Lekhnovska O. Rozvytok tvorchykh zdibnostei studentiv u protsesi vyvchennia tekhnolohichnykh dystsyplin u koledzhi. [Development of students' creative abilities in the process of studying technological disciplines in college]: navch. posib. Rivne. 2018. 105 s.
8. Maksymenko S. D., Irkhin Yu. B., Derkach L. M. ta in. Psykholohichna orhanizatsiia modulnoho formuvannia kohnityvnykh zdibnostei: henetyko-kreatyvnyi pidkhid. [Psychological organisation of modular formation of cognitive abilities: genetic and creative approach]: navchalnyi posibnyk. Tom 2. Kyiv, 2023. 356 s.
9. Pro osoblyvosti rozvytku tvorchykh zdibnostei osobystosti yak zasobu pidvyshchennia motyvatsii studentiv pid chas vyvchennia ukrainoznavstva. [On the peculiarities of developing creative abilities of a personality as a means of increasing students' motivation in the study of Ukrainian studies]. *Innovatsiina pedahohika*. Vyp.13. T.2. 2019.
10. Moliako V. O., Muzyka O. L. Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhen. [Abilities, creativity, giftedness: theory, methodology, research results]. Zhytomyr: Vyd-vo Ruta, 2006. 320 s.
11. Mudrak M. Tvorchia diialnist yak peredumova rozvytku osobystosti u vitchyzniani nautsi. [Creative activity as a prerequisite for personal development in national science]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu*. 2011. №40. S. 156 –159.
12. Nevmerzhytska M. V. Formuvannia konkurentospromozhnosti osobystosti v umovakh masovoho suspilstva. [Formation of competitiveness of the individual in the conditions of mass society]: dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.03 Kyiv, 2014. 208 s.
13. Pedahohichna tvorchist [Pedagogical creativity]. *Entsyklopediia osvity / APN Ukrainy*; holov. red. V.H. Kremen K., 2008. S. 650 – 651.
14. Protas O. L. Rozvytok tvorchykh zdibnostei uchniv v umovakh zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu. [Development of pupils' creative abilities in a general education institution]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*. 2014. №3. S. 26 –29.
15. Rybalka V. V. Psykholohiia rozvytku tvorchoi osobystosti. [Psychology of creative personality development]: navch. posibnyk dlia stud. K.: 1996. 236 s
16. Sysoieva S. O. Osnovy pedahohichnoi tvorchosti. [Fundamentals of pedagogical creativity]: the logic of creative personality development pidr. dlia stud. vyshch. ped. navch. zakl. K.: Milenium, 2006. 346 s.
17. Sysoieva S. O. Pedahohichna tvorchist uchytelia: vyznachennia, teoretychna model, funktsii pidhotovky. [Fundamentals of pedagogical creativity]: the logic of creative personality development. *Pedahohika i psykholohiia*. 1998. № 2. S. 161 – 172.
18. Skomorovska N. Rozvytok tvorchykh zdibnostei starshoklasnykiv za dopomohoiu tekhnologii "Chytannia ta pysmo dlia rozvytku krytychnoho myslennia". [Development of creative abilities of high school students using the technology 'Reading and writing for the development of critical thinking']. *Ukr. mova i l- ra v shk*. 2012. № 1. S. 32-35.
19. Tvorchist i tekhnologii v naukovykh doslidzhenniakh neperervnoi profesiinoi osvity. [Creativity and technology in research in continuing professional education]: [nauk. vyd.] / avt. kolektyv: S. P. Balashova, N. P. Balovska, S. O. Sysoieva ta in.; za zah. red. S. O. Sysoievoi; APN Ukrainy, In-t ped. osvity i osvity doroslykh. K.: KIM, 2008. 423 s.
20. Feliushchenko I. V. Formuvannia tvorchoi osobystosti starshoklasnykiv zasobamy svitovoi tvorchoi kultury. [Formation of creative personality of high school students by means of world creative culture]. Kherson, 2004. S. 50.
21. Khamska N. B. Dosiahny svoho akme. [Achieve your acme]. Avtorski pedahohichni tekhnologii v osvitno-vykhovnomu seredovyshchi vyshchoi shkoly: kolekt. monohrafiia /za red. Akimovoi O. V., Kaplinskoho V. V. Vinnytsia, TOV «Niland LTD». 2015. C. 123 – 151.
22. Shvai R. I. Ehalitarne rozuminnia tvorchosti yak shliakh do tvorchoho navchannia. [Egalitarian understanding of creativity as a way to creative learning]. Kyiv, 2008. S. 39 – 42. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4188/Shvay.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
23. Yakubova L. A. Rozvytok tvorchykh zdibnostei pidlitkiv u protsesi pozaklasnoi roboty zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv [Development of creative abilities of adolescents in the process of extracurricular activities of secondary schools]: avtoref. dys. .kand. ped. nauk: 13.00.07. Mykolaiv, 2010. 20 s.
24. Solso Robert L. (2000). Cognitive Psychology.